

Виступ вчителя з доповіддю історичною за тематикою, вважаємо, буде корисним пізнавальним матеріалом для старшокласників.

Пильної уваги під час нашого дослідження на позакласних заняттях (особливо з дівчатами старшого віку) ми надавали ознайомленню і співу ліричних пісень родинно-побутового різновиду. Пісні любовної і сімейної тематики, які розкривають взаємини коханих, а також повною мірою висвітлюють внутрішньо-сімейні відносини, нелегке життя селянства в умовах кріпацтва, цікавлять, «зачіпають струни душі» та «примушують плакати дівочі серця».

Пісня-романс також має великий вплив на дівчат старшого шкільного віку. На позакласних заняттях співу, ми пропонували прослухати старшокласникам бесіду на тему «Романс» та пропонували учням прослухати, вибірково виконати пісні-романси українських композиторів кінця XIX – початку XX століття. Арія Оксани «Місяцю ясний» з опери С. Гулака-Артемовського «Запорожець за Дунаєм» - один з прикладів романсової лірики, що викликає зацікавленість у старшокласників; сольні пісні-романси з опери «Наталка Полтавка» М. Лисенка «Сонце низенько», «Віє вітер горою», «Ой під вишнею», «Чого вода каламутна», «Віють вітри», «Ой я дівчина Полтавка»; романси-пісні П. Сокальського: «Утоптала стежечку», «Полюбила молодого козака дівчина»; романс К. Стеценка «Плавай, плавай лебедонько» та інші є опорним матеріалом нашої роботи, який ми застосовували на практиці під час позакласних занять співу з учнями.

На останньому занятті ознайомлення з вокальною спадщиною будь-якого композитора проводилось анкетування. Питання були наступні: « Чи сподобався вам твір? », « Вразив? », « Які враження у вас виникли під час прослуховування? », « Чи виникали у вашому житті такі ж обставини і ситуації, як і у героїв цих пісень-романсів? » або « Відчували ви раніше такі ж почуття як герой цієї пісні? », « Доводилося вам у житті зіткнутися з такою проблемою, яка розкрита у цьому романсі? », « Хотіли б ви виконати цей твір? », « Чи змінив будь-який з цих музичних творів ваше ставлення до деяких речей? », « Чи є у вас бажання й надалі знайомитись з творчою спадщиною композиторів кінця XIX- початку XX століття? » та ін.

Результати апробованих вокальних прикладів показали великий інтерес учнів до української вокальної спадщини минулого, помітний позитивний вплив цих творів на їх музичний та світоглядний розвиток.

Культурологічне ознайомлення з героїчними та ліричними жанрами української вокальної спадщини значно збагачує духовний, емоційно-чуттєвий потенціал старшокласників, вони краще розуміють та відтворюють у повсякденному житті загальнолюдські ціннісні орієнтації, світоглядні позиції, власні погляди на життя.

Роблячи висновок під вище викладеним, слід зауважити, що на культурологічне осягнення вокальної музики позитивно впливатимуть такі форми роботи зі старшокласниками як розширення їх знань та слухових уявлень про стильові ознаки національної вокальної музики, поглиблений екскурс в історію створення музичного твору, виявлення спільних художньо-стильових ознак мистецької творчості композиторів II половини XIX – початку XX століття.

Література

1. *Довідник учителя художньо-естетичного циклу в запитаннях та відповідях* / Упоряд. М. С. Демчишин. – Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2006. – 608 с
2. *Історія української дожовтневої музики* / Упор. О. Я. Шреєр-Ткаченко. – К.: «Музична Україна», 1969. - 584 с.
3. *Лисенко М.* Листи. – Мистецтво – К, 1964, С. 267.
4. *Падалка Г. М.* Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.

УДК 792.8:316.7(477)''195''

Благова Т.О.

ХОРЕОГРАФІЧНА ОСВІТА УКРАЇНИ СЕРЕДИНИ ХХ ст. У СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІХ ПРАЦІВНИКІВ

Исследуются особенности хореографического образования в системе профессиональной подготовки работников культурно-просветительных учреждений в Украине в середине ХХ века. Анализируются основные формы организации хореографической подготовки руководителей самодеятельных танцевальных коллективов для разных типов клубных заведений.

Ключевые слова: хореографическое образование, культурно-просветительные учреждения, культурно-просветительная подготовка, хореографическая художественная самодеятельность.

Хореографічна освіта на сучасному етапі розвитку є багатоаспектним явищем, розвивається у різних формах організації, охоплює різні сфери життєдіяльності суспільства. Потужні можливості у справі виховання засобами хореографічного мистецтва мають культурно-освітні установи, позашкільні заклади освіти, у складі яких функціонує основна частина колективів художньої самодіяльності. Гуртки, студії, ансамблі, як найбільш масова форма організації аматорської хореографічної підготовки, мають важливе загальноосвітнє і виховне значення. Адже пріоритетом їх діяльності є не тільки хореографічна підготовка, але й формування у вихованців колективів значущих особистісних якостей, життєвих цінностей, естетичного досвіду. У зв'язку з цим особливою актуальністю набуває проблема пошуку ефективних шляхів удосконалення комплексної підготовки висококваліфікованих фахівців у галузі культурно-освітньої діяльності, педагогів-організаторів, керівників самодіяльних танцювальних колективів.

Особливості розвитку самодіяльного і професійного хореографічного мистецтва в Україні, мистецько-педагогічний і творчий досвід видатних українських хореографів, етапи формування української хореографічної культури висвітлено у працях П. Білаша, Г. Боримської, Н. Горбатової, А. Гуменюка, С. Забрєдовського, М. Загайкевич, С. Легкої, Т. Павлюк, В. Пастух, Ю. Станішевського, В. Шкоріненка, інших дослідників. Водночас, історико-педагогічний аспект розвитку самодіяльної хореографічної освіти в Україні, специфіка професійної підготовки фахівців у цій галузі, аналіз її організаційних форм, змісту, методів залишаються малодослідженою проблемою, що зумовлює актуальність її ґрунтовного аналізу. Отже, метою статті є висвітлення особливостей розвитку та основних форм організації хореографічної освіти в системі професійної підготовки культурно-освітніх діячів в Україні у післявоєнний період.

Історико-педагогічний аналіз досліджуваної проблеми дозволив визначити повоєнний період життя України важливим етапом у розвитку культурно-мистецьких і освітніх процесів. У тісному, органічному взаємозв'язку з усіма іншими стратегічними завданнями післявоєнної відбудови країни, у 40-х рр. ХХ ст. розглядалося питання відродження української культури, кращих національних мистецьких досягнень, здобутків у галузі освіти і науки, створених попередніми поколіннями.

Відновлення культурно-освітнього життя стало одним із пріоритетів державної політики УРСР у післявоєнний період. Зокрема, керівними органами країни (Комітетом в справах культурно-освітніх установ УРСР, Комітетом у справах мистецтв УРСР) було прийнято низку постанов, спрямованих на забезпечення необхідними ресурсами закладів масової культури, відновлення роботи самодіяльних мистецьких колективів, розширення мережі культурно-освітніх установ та поліпшення стану навчально-виховної роботи в них.

Важливе місце в політичному і культурному вихованні трудящих мас належало самодіяльному мистецтву, яке проголошувалося одним із наймогутніших знарядь ідеологічного впливу, цілеспрямованим та ефективним засобом комуністичного виховання молоді. Відповідно, невід'ємною частиною радянського суспільного життя у післявоєнний період стають культурно-освітні заклади: клуби, хати-читальні, будинки культури та народної творчості. Діяльність клубних установ різних типів у післявоєнний період спрямовувалася передусім на організацію культурного відпочинку й художнього обслуговування трудящих. Культурно-освітніми закладами була розгорнута масштабна, різноманітна за своїми формами, просвітницька робота, яка охоплювала також різні види самодіяльної мистецької практики. Художня самодіяльність, як складова загального процесу розвитку радянського мистецтва, стає одним із впливових факторів піднесення соціальної активності мас. Вона втілюється через різні виразні форми.

Одним із популярних і масових напрямів клубної роботи визначалася хореографічна художня самодіяльність. Стрімке розширення мережі клубних закладів зумовлювало її динамічний розвиток. Станом на 1 жовтня 1945 р. в Україні налічувалося 19272 гуртки художньої самодіяльності та 258753 їх учасників. Зокрема, хореографічних гуртків працювало 1287 [4, арк. 48]. Активізація розвитку художньої самодіяльності в Україні залишається характерною тенденцією наступних років. Так, на 1 січня 1948 р. в УРСР функціонувало 36846 гуртків (загальна кількість учасників складала 474982 особи), із них танцювальних гуртків діяло – 2457 (з кількістю учасників 29369 осіб). На 1 січня 1949 р. вже працювало 40946 гуртків (у них брали участь 516830 осіб), танцювальних гуртків нараховувалося – 3027 (їх відвідували 33354 особи) [2, арк. 7].

Незважаючи на покращення кількісних показників, якісний склад культурно-освітніх працівників, які забезпечували розвиток художньої самодіяльності, залишався доволі низьким. Необхідно зазначити, що сутність і завдання самодіяльного мистецтва майже не відрізнялися від

сутності і завдань мистецтва професійного, особливо у розумінні політичного й культурно-художнього виховання трудящих мас. Саме тому пріоритетним завданням розвитку галузі керівництво Комітету культурно-освітніх установ УРСР визначило питання забезпечення художньої самодіяльності висококваліфікованими мистецькими кадрами.

У досліджуваній період підготовка культурно-освітніх діячів в Україні здійснювалася насамперед у професійних навчальних закладах, підпорядкованих Комітету у справах мистецтв УРСР і Комітету у справах культурно-освітніх установ УРСР, а також на семінарах, короткострокових та систематичних курсах підготовки й перепідготовки фахівців.

Станом на 1944/1945 н.р. в Україні діяло тринадцять технікумів політосвіти, які здійснювали підготовку бібліотекарів і працівників культурно-освітньої галузі. Аналізуючи навчальний план «клубного» відділення політосвітнього технікуму, зазначимо, що майбутні фахівці культурно-освітньої діяльності отримували передусім ґрунтовну теоретичну підготовку. На вивчення курсу «Культурно-освітня робота» відводилося 269 годин упродовж усього періоду навчання. Теоретична хореографічна підготовка передбачалася у процесі опанування розділу «Робота клубів по комуністичному вихованню трудящих», який розкривав зміст, форми і методи клубної роботи і був представлений такою тематикою: «Художнє виховання», «Роль мистецтва у комуністичному вихованні», «Художня самодіяльність, різноманітність її видів і жанрів», «Керівництво художньою самодіяльністю», «Хореографічна самодіяльність», «Колективи народного танцю». Практична хореографічна підготовка студентів відбувалася переважно у формах позааудиторної роботи. Дієвою формою організації хореографічної освіти студентів були гуртки художньої самодіяльності, створення яких стало обов'язковою складовою навчально-виховного процесу для усіх політосвітніх технікумів.

Розвиток професійних мистецьких здібностей студентів стимулювали олімпіади, огляди, фестивалі народної творчості різних рівнів. Метою їх організації визначалася популяризація кращих мистецьких досягнень у різних формах художньої самодіяльності студентів, а також покращення рівня виконавської майстерності, вдосконалення репертуару, усунення недоліків у роботі студентських самодіяльних гуртків. Так, з архівних джерел відомо про організацію Комітетом у справах культурно-освітніх установ при Раді Міністрів УРСР у липні 1947 р. Республіканського огляду художньої самодіяльності серед учнів технікумів підготовки культурно-освітніх працівників. Під час його проведення були представлені усі види мистецької творчості. Контингент учасників огляду складав 300 осіб (представників з усіх існуючих технікумів політосвіти) [1, арк.19-20].

Наприкінці 40-х рр. ХХ ст. в Україні функціонувало вже шістнадцять технікумів політосвіти (п'ять із них діяло на території західних областей України), які готували різних за фахом працівників культурно-освітньої діяльності: бібліотекарів, організаторів-методистів клубної роботи, методистів, інспекторів, масовиків-вистівників, керівників художньої самодіяльності. За статистикою, станом на 1947 р. загальна кількість студентів політосвітніх технікумів складала 2990 осіб. Серед них бібліотечних працівників навчалася 1627 осіб, діячів клубних установ – 1320 осіб, організаторів художньо-самодіяльних гуртків – лише 42 особи [1, арк.47]. Таким чином, особливо гострою залишалася потреба у кваліфікованих кадрах саме для художньої самодіяльності.

Зокрема, відсутність професійно-підготовлених спеціалістів-хореографів зумовлювала гальмування розвитку цього популярного і найбільш масового жанру самодіяльного мистецтва. Характерною тенденцією досліджуваного періоду була невідповідність контингенту працівників культурно-освітньої галузі до гурткової хореографічної роботи. У переважній більшості аматорські танцювальні колективи очолювали керівники, що не мали відповідної фахової освіти. Це позначалося насамперед на якості репертуару, танцювальній лексиці, техніці виконання гуртківців. Так, у звіті про роботу Управління художньої самодіяльності та Центрального Будинку народної творчості УРСР за 1947 р. зазначалося, що «в практичній роботі багатьох клубів, особливо профспілкових, спостерігається надмірне захоплення західноєвропейськими танцями, гуртківці виконують лише «фокстрот», «танго», що є проявом низькопоклонства перед буржуазною культурою» [1, арк.5]. Таким чином, незважаючи на зростаючу культурно-освітню роль самодіяльного хореографічного мистецтва у справі виховання радянської молоді, рівень танцювальних колективів не відповідав запитам суспільства.

Зважаючи на гостру потребу будинків культури, районних та сільських клубів саме у керівниках та організаторах художньої самодіяльності, Комітет у справах культурно-освітніх установ при Раді Міністрів УРСР у квітні 1946 р. видав низку постанов, спрямованих на посилення процесу професійної підготовки кваліфікованих кадрів для відповідної галузі у наступному навчальному році. Так, зокрема, при Київському, Одеському, Львівському та Дніпропетровському технікумах політосвіти з початку 1946/1947 н.р. було заплановано організацію відділів художньої

самодіяльності. З метою підвищення кваліфікації культосвітніх працівників, які не мають закінченої фахової освіти, у цей же період при Київському та Одеському технікумах політосвіти організовано заочні відділи. Перспективою найближчих років стало питання створення інституту з підготовки висококваліфікованих керівників усіх жанрів художньої самодіяльності.

Низка затверджених заходів спрямовувалася на покращення навчально-виховного процесу у всіх технікумах політосвіти. Зокрема, до початку 1946/1947 н.р. у технікумах було здійснено перегляд та редагування діючих загальних програм з художньо-самодіяльної роботи. Управлінням художньої самодіяльності спільно із Центральним будинком народної творчості укладено нові навчальні плани та програми для режисерських, хормейстерських та хореографічних відділень технікумів політосвіти. Для викладачів технікумів – організаторів художньо-самодіяльної роботи – Центральним будинком народної творчості у канікулярний період було проведено семінар з фахових методик.

Під особистим наглядом і контролем Центрального будинку народної творчості також здійснювалася організація художньо-самодіяльної роботи в технікумах політосвіти, зокрема, створення зразкових студентських колективів художньої самодіяльності. Для студентів технікумів рекомендувалося систематичне проведення позаурочних заходів, які б сприяли творчому і професійному їх зростанню, а саме, читання масових лекцій, влаштування тематичних вечорів, вистав, концертів тощо.

Для поліпшення викладання в технікумах політосвіти фахових дисциплін (основ культосвітньої роботи, методів клубної роботи) викладачам, що забезпечували їх викладання, до початку 1946/1947 н. р. у м. Києві організовано місячний методичний семінар. Розробка навчальних планів і програм семінару, підбір висококваліфікованих викладачів покладалася на відділ учбових закладів та науково-методичний кабінет політосвіти. Під час роботи семінару було організовано фіксацію читання лекцій з фахових методик з метою їх подальшого використання у навчально-виховному процесі технікумів [4, арк.52-57].

Перспективою найближчих років (1948-1949 рр.), визначеною Комітетом у справах культурно-освітніх установ при Раді міністрів УРСР, стала організація в Україні ще 9 технікумів політосвіти з метою, щоб у кожній з областей функціонував заклад з підготовки культурно-освітніх працівників. Актуальною проблемою у визначений період залишалася відсутність в Україні вищого спеціального навчального закладу, який би готував фахівців культурно-освітньої діяльності вищої кваліфікації та здійснював науково-дослідну роботу в галузі культурного будівництва.

Дієвою формою організації професійної підготовки керівників самодіяльних хореографічних гуртків стали «Шестимісячні постійнодіючі курси з підготовки працівників культурно-освітніх установ Західних областей УРСР», які з 1945 р. систематично проводились на базі Львівського і Терехівського (Тернопільської обл.) технікумів політосвіти. Загальний контингент курсів складав 600 осіб (300 курсантів навчалися у Львові, 300 – у Терехівлі). Курсантами могли стати працівники бібліотек та культурно-освітніх установ, які мали шкільну освіту в об'ємі 7 класів і приймали активну участь у клубній роботі, гуртках художньої самодіяльності. Навчання для слухачів курсів розпочиналося з 15 червня. Хореографічна підготовка працівників культурно-освітніх закладів передбачалася у розділі навчального плану «Масово-виховна робота». Курсантам пропонувалося практичне ознайомлення із різними видами мистецької діяльності, традиційно представленими у змісті гурткової роботи клубних установ [5, арк.6].

З 1946 р. у Києві, Харкові, Львові та Ужгороді розпочали свою діяльність «Шестимісячні постійнодіючі курси з підготовки керівників гуртків художньої самодіяльності». Тематика практичних занять з хореографії передбачала ознайомлення курсантів з основними принципами формування танцювального репертуару у самодіяльному колективі, особливостями гурткової хореографічної роботи, побудовою хореографічного заняття у клубі, новими танцювальними зразками. Консультативну допомогу керівники хореографічних самодіяльних колективів отримували від методистів Центрального будинку народної творчості [5, арк.8].

Упродовж серпня-жовтня 1946 р., згідно з постановою ЦК КП(б)У і Ради Міністрів УРСР, Комітетом у справах культурно-освітніх установ було організовано двомісячні курси підготовки та перепідготовки керівників гуртків художньої самодіяльності при обласних будинках народної творчості з контингентом слухачів у кількості 3 тис. осіб, із них 2 тис. осіб – керівники сільських гуртків, 1 тис. осіб – керівники гуртків профспілок, трудових резервів та промкооперації. Курси охоплювали найбільш поширені у клубних установах види мистецької діяльності (драматичну, музичну, хорову, хореографічну) і влаштовувалися для слухачів з відривом від виробництва [3, арк.44].

Поширеною стала практика проведення короткотермінових курсів та семінарів з перепідготовки та підвищення кваліфікації культурно-освітніх працівників, організаторів і керівників колективів художньої самодіяльності при обласних, районних будинках культури та народної творчості. Так, упродовж 1946 р. десятиденними семінарами для керівників художньо-самодіяльних гуртків трудових резервів було охоплено 200 слухачів із 14 областей УРСР (Запорізької, Миколаївської, Кіровоградської, Сумської, Полтавської, Ворошиловградської, Ровенської, Вінницької, Житомирської, Львівської, Чернівецької, Чернігівської, Дніпропетровської, Станіславської). Зокрема, під час роботи семінарів професійну допомогу отримали хореографи. З метою поліпшення їх практичної діяльності Центральним будинком народної творчості було упорядковано методичний poradnik для керівників хореографічних гуртків трудрезервів, а також репертуарну збірку, де представлено розробку трьох нових українських народних танців. Цього ж року Комітетом у справах культурно-освітніх установ при РНК УРСР було проведено обласні тритижневі семінари для керівників сільських самодіяльних колективів (драматичних, хорових, музичних та хореографічних) з охопленням до 2775 слухачів. Двотижневий республіканський семінар підвищення кваліфікації було організовано для методистів обласних будинків народної творчості та інспекторів художньої самодіяльності з контингентом до 125 осіб [3, арк.23-36].

З-поміж усіх короткострокових та постійнодіючих семінарів, проведених упродовж 1946-1947 рр., можемо виокремити й такі, що були організовані суто для керівників самодіяльних хореографічних гуртків. Зокрема, в Запоріжжі курсами перепідготовки керівників танцювальних гуртків охоплено 37 осіб; у Миколаєві обласним будинком народної творчості було проведено десятиденний практичний семінар по «масовому танцю»; для керівників самодіяльних хореографічних гуртків та масовиків-витівників сільських і районних клубних установ Дніпропетровської області було влаштовано двотижневий семінар [3, арк.69].

Таким чином, підсумовуючи дослідницький матеріал, зазначимо, що хореографічна освіта була невід'ємною складовою професійної підготовки культурно-освітніх діячів в Україні в середині ХХ ст. Важливою передумовою активізації розвитку хореографічного самодіяльного мистецтва в післявоєнний період стала широкомасштабна відбудова в країні культурно-освітніх закладів різних типів. Об'єктивні культурно-мистецькі процеси зумовлювали необхідність ґрунтовної підготовки висококваліфікованих працівників художньої самодіяльності, зокрема, у галузі хореографії, яку забезпечували технікуми політосвіти, короткострокові та систематичні курси, семінари. Якісне зростання кадрів культурно-освітніх діячів відбувалося також на олімпіадах та оглядах художньої самодіяльності, які стали дієвими формами організації хореографічної освіти у досліджуваній період, сприяли популяризації танцювального мистецтва, в цілому мали важливе культурно-освітнє значення. Вивчення позитивного історико-педагогічного досвіду у галузі професійної хореографічної підготовки культурно-освітніх працівників в Україні на різних етапах історичного розвитку є необхідним з метою його актуалізації в сучасних умовах.

Література

1. Годовой отчет о работе Управления художественной самодеятельности комитета и Центрального Дома народного творчества УССР за 1947 год. – ЦДАВО України, ф. 4762, оп. 1, од. зб. 149, 49 арк.
2. Годовой отчет о работе Управления художественной самодеятельности комитета и Центрального Дома народного творчества за 1948 год, 1949. – ЦДАВО України, ф. 4762, оп. 1, од. зб. 239, 20 арк.
3. Докладные записки Комитета о состоянии развития художественной самодеятельности в УССР, направленные ЦК КП(б)У и Совету Министров УССР за 1946 год, 1946. – ЦДАВО України, ф. 4762, оп. 1, од. зб. 59, 91 арк.
4. Матеріали про роботу культосвітніх установ при Раді Міністрів Української РСР та про роботу Українського товариства культурного зв'язку з закордоном (плани роботи, довідки, звіти тощо), 1946. – ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, од. зб. 3937, 251 арк.
5. Приказы председателя Комитета по основной деятельности за 1945 год, 1946. – ЦДАВО України, ф.4762, оп.1, од. зб. 1, 76 арк.